

historická revue

cena | 3,50 €

pre predplatiteľov

cena 2,90 €

ročník XXX

3 | 2019

14. marec 1939 SLOVENSKÝ ŠTÁT vznikol pred 80 rokmi

- Cesta k rozpadu Česko-Slovenska
- Pod nemeckou „ochranou“: Slovensko ako vzorný satelit
- Hospodársky rozkvet: za akú cenu?
- Budúcnosť Slovenska v Hitlerovej Európe
- Začiatky politickej illegality

03

9 771335 655005

3 Úvod

téma: Vznik Slovenského štátu

6 Koniec spoločného štátu

Cesta k rozpadu Československa
a česko-slovenské vzťahy v rokoch 1938 – 1939

Jan Rychlík

14 „Národná revolúcia sa neskončila!“

Premena Slovenska z autoritatívneho
na národnosocialistický štát

Anton Hruboň

20 Tí z druhého tábora

Politická ilegalita proti ľudáckemu režimu
do roku 1941

Juraj Krištofik

28 „S Rišou naveky a nikdy inak!“

Otázka budúcnosti Slovenska
a slovenského národa v Hitlerovej
Európe

Anton Hruboň

36 Hospodársky zázrak?

Slovensko v pavučinách nemeckého
hospodárskeho veľkopriestoru

Peter Mičko

44 Hitlerove oceľové dcéry

Slovenské zbrojovky na Považí

Zdenka Hešterová

50 Vysnívaná matka alebo nechcená macocha?

Vznik Slovenského štátu a jeho reflexia
v radoch dolnozemsých Slovákov

Miroslav Kmeť

56 Najdôležitejšie udalosti

Peter Valent

dejiny Uhorska

58 Falšovanie listín, pečatí a peňazí v stredovekom Uhorsku

Lenka Mihová

dejiny Anglicka

64 Tragický osud kráľa Karola I.

Patrik Kunec

seriál

72 Dejiny britského humoru I.

Kabaretná krčmová
tradícia „music hall“

Matej Laš

76 Historický kalendár

77 Minikaleidoskop

80 O našich autoroch, Kvízy

TRAGICKÝ OSUD KRÁĽA KAROLA I.

autor | PATRIK KUNEC

V chladné popoludnie 30. januára 1649 sa pred tzv. Banketovým palácom londýnskeho kráľovského zámku Whitehall zhromaždil dav Londýňčanov.

Sledoval posledné minúty života panovníka, ktorý im vládol od roku 1625. Panovník Karol I., odsúdený parlamentnou súdnou komisiou na trest smrti za zradu národa, vystúpil oknom z paláцovej sály na pripravené lešenie.

Kráľ si ešte vymenil niekoľko viet s londýnskym biskupom Williamom Juxonom, dal inštrukcie maskovanému katovi a po krátkej modlitbe položil svoju hlavu na popravčí klát. Keď dal kráľ katovi znamenie vystretím oboch svojich rúk, ten mu jedným sekcom oddelil hlavu od tela a ukázal ju davu. Pri seknutí sa vrah zo stoviek hrdiel ozval vzdych a niektorí z prizeraúcich si vrah zachytávali kvapkajúcu krv z lešenia do vrečkoviek, ktoré si ponechávali ako vzácne relikvie. Diváci boli svedkami prekvapujúceho vyvrcholenia zápasu medzi panovníkom, ktorý svoje právo vládnuť pokladal za Bohom dané, a parlamentom, obhajujúcim záujmy kráľových poddaných na základe nových teórií o prirodzených právach ľudí a politickom zastúpení.

NOVÁ DYNASTIA ZO ŠKÓTSKA

Po smrti kráľovnej Alžbety I. z dynastie Tudorovcov v roku 1603, ktorá umrela bez dediča, sa z jej vôle stal anglickým panovníkom škótsky kráľ Jakub I. Stuart, syn škótskej kráľovnej Márie a jej manžela Henryho Stuarta (mal titul lord Darnley). Jeho nároky na trón vyplývali z toho, že jeho otec

SLÁVNÝ PORTRÉT
KAROLA I. V JEHO
KRÁĽOVSEJ RÓBE
OD FLÁMSKEHO
MALIARA ANTHONISA
VAN DYCKA

i matka
kých kr
covej s
nej Ma
sestrou
Henric
v Škóts
keď bo
novat a
sení Ja
boli ob
bou, a
admini
Jakub
júca vl
ku poz
mami.
stupu
dlženo
ostal d
čo bola
Na vyr
problém
štátne
reform
šinový
boli ka
ni (prí
čiarske

V PREDV
NEÚSTUP

i matka mali medzi predkami anglických kráľov. Mária Škótska bola z otcovej strany vnučkou škótskej kráľovnej Margaréty, ktorá bola vlastnou sestrou Henricha VIII., a teda dcérou Henricha VII. Tudora. Jakub vládol v Škótsku ako Jakub VI. od roku 1567, keď bola jeho matka prinútená rezignovať a prenechať mu trón. Po vyhlásení Jakuba za panovníka v Anglicku boli obe krajiny spojené jeho osobou, ale stále mali vlastné právne, administratívne a kultúrne odlišnosti.

Jakubova dvadsaťdva rokov trvajúca vláda v Anglicku bola od začiatku poznamenaná početnými problémami. Kráľ musel odo dňa svojho nástupu na trón riešiť najmä veľkú zadlženosť štátu (po kráľovnej Alžbete ostal dlh presahujúci 350-tisíc libier, čo bola v tých časoch vysoká čiastka). Na vyriešenie čakali aj náboženské problémy, najmä otázka koexistencie štátneho náboženstva, ktorým bola reformovaná anglikánska cirkev, a menšinových náboženských skupín, ako boli katolícki veriaci a najmä puritáni (prívrženci učenia francúzskeho-švajčiarskeho reformátora Jána Kalvína).

V Škótsku bol zase väčšinovým náboženstvom kalvinizmus tzv. presbyteriánskeho typu, ktorý sa od anglického puritánstva odlišoval najmä prísnejšou podriadenosťou voči takzvaným presbyterom vo vedení náboženských komunít. V Anglicku boli katolíci aj puritáni prenasledovanými náboženskými skupinami a v priebehu Jakubovej vlády odchádzali do európskeho exilu alebo do zámorských, aj severoamerických, kolónií.

Jakub I. bol navyše po celý život presvedčený, že jeho nástup na trón bol dôsledkom Božieho rozhodnutia a že jeho moc nemala byť nikým a ničím obmedzená. Teória o „božskom práve kráľov“ na vládu, ktorú panovník propagoval aj vo svojich politických spisoch, bola súborom predstáv o kráľovej nadradenosti všetkým ľudským zákonom a o zodpoved-

nosti panovníka za svoje činy a vládu jedine Bohu. Jakubove predstavy o postavení krále a jeho moci sa teda blížili podobe kráľovského absolutizmu bežného vo väčšine európskych monarchií 17. a 18. storočia, ktorý svoju najčistejšiu a najznámejšiu podobu dostal za vlády francúzskeho kráľa Ľudovíta XIV. (1643/1661 – 1715).

ROZHODNÝ MLADÝ PANOVNÍK

Rovnako ako jeho otec, aj princ Karol vyznával ideu o božskom práve kráľov na vládu. Karol, narodený

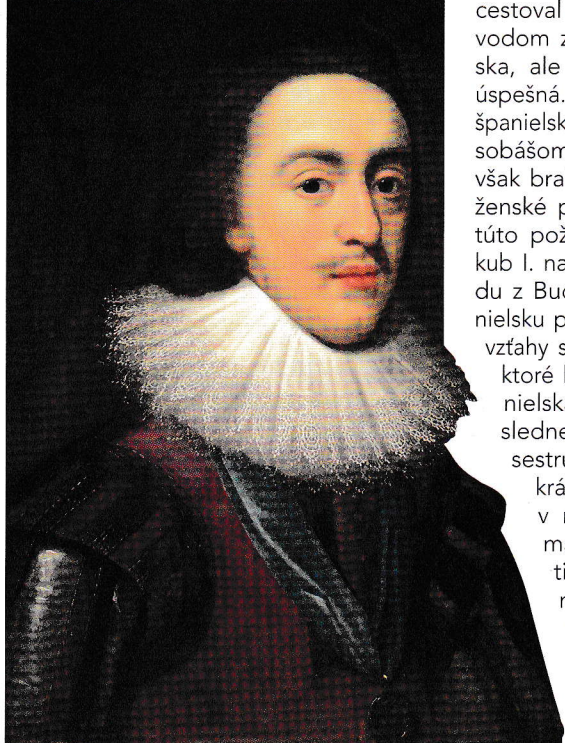
STRIEBORNÁ MINCA SO ZOBRAZENÍM ANGLICKÉHO KRÁĽA KAROLA I.

V PREDVEČER BITKY PRI EDGEHILL 23. OKTÓBRA 1642 – VÝJAZ Z ANGLICKEJ OBČIANSKEJ VOJNY, KTORÚ KAROL I. ROZPÚTAL SVOJIM NEÚSTUPČIVÝM POSTOJOM VOČI PARLAMENTU, OBRAZ ANGLICKÉHO MALIARA CHARLESA LANDSEERA Z ROKU 1845

Tragický osud kráľa Karola I.

KAROL I. EŠTE AKO PRINC Z WALESU,
PORTRÉT PŘIBLIŽNĚ Z ROKU 1623

v roku 1600 na kráľovskom zámku Dunfermline, však mal staršieho brata Henricha (Henry), ktorý bol predurčený nastúpiť na trón. V roku 1612 však princ Henrich zomrel a následníkom trónu sa stal Karol. Jeho vzdelaniu sa následne venovala veľká pozornosť a z Karola vyrástol jemný a zdvorilý mladý muž. Jeho pokojná a uvážlivá povaha a úprimne vyznávaná kresťanská viera ho odklávala od nerestí, ktorými sa nechal unášať jeho otec (prípadne jeho vlastné deti). Karol I. nemal žiadne milienky a nemanželské deti, čím bol z anglických panovníkov 17. storočia veľkou výnimkou. Ako trochu neistý muž podliehal vplyvu silných osobností – jednou z nich bol George Villiers, vojvoda z Buckinghamu, ktorý bol obľúbencom už jeho otca kráľa Jakuba I. Vojvoda si dokázal udržať svoj vplyv na domácu i zahraničnú politiku aj počas prvých troch rokov vlády Karola I., kým jeho výnimočné postavenie neukončila vražedná dýka pomäteného námorného dôstojníka Johna Feltona.

Ešte za života Jakuba I. bolo rozhodnuté, že kvôli udržaniu španielskeho spojenectva bude Karolovi za

manželku vyhladená španielska princezná. Karol dokonca v roku 1623 vycestoval so svojím obľúbencom vojvodom z Buckinghamu do Španielska, ale ich sobášna misia nebola úspešná. A to najmä pre požiadavku španielskeho dvora, aby sa ešte pred sobášom stal Karol katolíkom. Karol však bral svoje protestantské náboženské presvedčenie veľmi vážne a túto požiadavku odmietol. Kráľ Jakub I. na nátlak syna Karola a vojvodu z Buckinghamu odvrhol prošpanielsku politiku a nadviazal priateľské vzťahy s Francúzskom Ľudovíta XIII., ktoré bolo najväčším rivalom Španielska na kontinente. Voľba následne padla na Henrietu Máriu, sestru panujúceho francúzskeho kráľa Ľudovíta XIII. (kráľom bol v rokoch 1610 – 1643). Toto manželstvo sa po problematickom začiatku ukázalo ako mimoriadne šťastné – Karol sa postupne do svojej manželky veľmi zalúbil, bol jej verný a mali spolu niekoľko detí (obaja starší synovia neskôr nastúpili na trón). Jej katolícke presvedčenie však vyvolávalo odpor u anglickej verejnosti.

Karol I. začal svoju vládu agilným angažovaním sa v zahraničnej politike. Ešte v lete 1618 vypuklo v Českom kráľovstve povstanie proti katolíckej nadvláde habsburského pa-

HENRIETA MÁRIA, SESTRA FRANCÚZSKÉHO
KRÁĽA ĽUDOVÍTA XIII. A MANŽELKA KAROLA I.

novníka, ktoré bolo začiatkom tridsaťročnej vojny. A hoci Jakubova dcéra Alžbeta bola od roku 1613 manželkou kalvínskeho nemeckého kniežata Fridricha V. Falckého, ktorý bol vodcom nemeckých protestantských ríšskych pánov a česká protestantská šľachta ho v novembri 1619 zvolila za kráľa (známy ako „zimný“ kráľ, keďže panoval len do novembra 1620), svokor Jakub odmietal vyhnanému kráľovi Fridrichovi pomôcť.

To sa nástupom Karola na trón zmenilo. Karol vojensky vystúpil už na jeseň 1625 proti Španielsku (útokom na prístav Cádiz), ktoré chcel potrestať za to, že prispelo k mocenskému pádu jeho švagra Fridricha Falckého. Neskôr sa v roku 1628 ako protestantský panovník rozhodol pomôcť prenasledovaným francúzskym kalvínom (takzvaní hugenoti), ktorí boli obliehaní francúzskym kráľovským vojskom v pevnosti La Rochelle. Obe krajiny viedli jednoznačnú tvrdú protireformačnú politiku, takže dôvody Karolovho nepriateľstva mali, samozrejme, náboženský podklad.

PRVÉ PROBLÉMY S PARLAMENTOM

Nákladná zahraničná politika však vyžadovala prísun dostatočného množstva financií, ktoré chýbali a kráľ ich od obyvateľstva vymáhal mimoparlamentnou cestou. Nové alebo mimoriadne dane museli totiž schváliť obe komory parlamentu. Tie to boli ochotné urobiť iba za predpokladu, že kráľ potvrdí a bude dodržiavať staré výsady a práva poslancov parlamentu, čo ten nebol ochotný urobiť. Panovník spočiatku zvolával parlament každý rok, ale keďže bol najmä poslancami Dolnej snemovne ostro kritizovaný, po pár týždňoch jeho zasadnutia zrušil, čo bolo jeho privilégiom. Odpor vyvolala najmä ním vyhlásená nútená pôžička v roku 1627, s ktorou sa obrátil na bohatú aristokraciu. Mnohí jej príslušníci však odmietli kráľovi vyhovieť, za čo niektorých uväznili. Navyše urputne bránil pred kritikou svojho obľúbenca vojvodu z Buckinghamu, ktorý sa vo vojenských záležitostiach ukázal ako totálne neschopný (kým nebol v lete 1628 zavraždený).

Zvyšovanie spotrebných daní, dovozných ciel a vyžado-

KAROL I. JE VÝTVARNE ASI NAJLEPŠIE ZDOKUMENTOVANÝ ANGLICKÝ PANOVNÍK PREDOVŠETKÝM VĎAKA JEHO DVORNÉMU MALIAROVI ANTHONISOVI VAN DYCKOVI. TENTO PORTRÉT HO ZACHYTÁVA V OBDOBÍ SAMOVĽADY AKO SEBAVEDOMÉHO A NIKÝM OBMEDZOVANÉHO PANOVNÍKA.

vane nútených pôžičiek vyvolali v parlamente i v radoch širokej verejnosti vlnu nespokojnosti a kritiky. Parlament bol ochotný ustúpiť len pod podmienkou, že kráľ schváli štyri hlavné body spísané v dokumente nazvanom *Petícia práv*. Kráľ nemal zvyšovať dane bez súhlasu parlamentu, nemal právo uväzniť poslanca alebo šľachtica bez obvinenia, nemal požadovať ubytovanie vojska u súkromných osôb a tiež nemal zavádzať stanné právo v časoch mieru. Karol I. síce požiadavky formálne odobril, ale po opakovanej kritike parlamentných poslancov rozpustil v roku 1629 parlament a prestal ho na jedenásť rokov zvolávať, čím sa stal jeho záväzok bezpredmetným. Až do roku 1640 vládol kráľ sám, teda autokraticky.

ANGLICKÝ A ŠKÓTSKY KRÁľ
JAKUB I. (V ŠKÓTSKU JAKUB VI.)
SPOLU S MANŽELKOU ANNOU
DÁNSKOU A SYNOM KAROLOM,
NA RODINNOM PORTRÉTE

V období kráľovej samovlády vystúpili do popredia najmä náboženské problémy krajiny. Kráľ bol hlavou anglikánskej episkopálnej cirkvi, ktorá síce patrila k protestantským cirkvám, ale zachovala si mnohé prvky z pôvodnej katolíckej cirkevnej organizácie a rituálov. Ostala zachovaná napríklad cirkevná hierarchia na

čele s biskupmi a dvomi arcibiskupmi (preto je anglikánska cirkev nazývaná ako episkopálna cirkev, z lat. episcopus = biskup). Biskupi mali kontrolu a súdnu právomoc nad podriadenými, kontrolovali tiež kázania a tlač. V platnosti ostali sviatosti zhodné s tými katolíckymi a ponechané boli aj oslavy najväčších sviatkov, ako boli Vianoce a Veľká noc. Mnohé z týchto javov vadili radikálnejším veriacim, ktorí sa nazývali puritánmi. Tí kládli dôraz práve na slobodu svojho svedomia, na slobodu kázania a taktiež na slobodu správy cirkevných záležitostí. V Škótsku sa zase masívne šírila tzv. presbyterianizmus, ktorý vychádzal z učenia Jána Kalvína. Ten kládol dôraz na cirkevnú samosprávu, v ktorej mali silné zastúpenie veriaci laici alebo tiež rada starších (tzv. presbyteri).

Nábožensky zanietený Karol I. preferoval oficiálnu anglikánsku cirkev, na čele ktorej bol (hneď po kráľovi) Karolov obľúbenec William Laud, arcibiskup z Canterbury. Spolu s ním sa kráľ rozhodol, že škótskym presbyteriánom vnúti anglikánsku cirkevnú organizáciu, aby si pevnejšie pripútal stále veľmi autonómne Škótsko. Táto akcia však viedla k nečakane tvrdej reakcii Škóťov – k výbuchu ozbrojeného povstania a ich vpádu na anglické územie (v roku 1639 obsadili mesto Newcastle s okolím). Na ich vojenské potlačenie nemal kráľ dostatok financií, a tak bol po jedenásť rokoch prinútený opäť zvolať parlament.

ZAČIATOK VOJNY S PARLAMENTOM

V apríli 1640 sa po voľbách v Londýne opäť zišiel parlament, ale keďže trval len niekoľko dní, dostal neskôr názov „krátky parlament“. Karol I. ponúkol poslancom, že zruší nenávidené dane, na základe ktorých budoval bojovú flotilu, ak mu parlament schváli novú daň vo výške 840-tisíc libier na vedenie vojny. Poslanci však od začiatku kritizovali jeho necitlivú cirkevnú politiku a žiadali ukončenie vojenských akcií proti Škóťom. Rozhorčený kráľ teda parlament po niekoľkých dňoch zasadania rozpustil a so Škóťmi uzatvoril prímerie za podmienky, že zaplatí náklady spojené s pobytom nepriateľského vojska na anglickej pôde.

Tragický osud kráľa Karola I.

KAROL I. V TROCH POHLADOCH OD ANTHONISA VAN DYCKA. TENTO TROJPORTRÉT JE NAMALOVANÝ S MIMORIADNOU PRECÍZNOSTOU V TROCH ODLIŠNÝCH PROFILOCH A V TROCH RÔZNYCH KOSTÝMOCH (VRÁTANE TROCH ODLIŠNÝCH ČIPKOVANÝCH GOLIEROV). NA OBRAZE SA ZRETELNE PREJAVUJE AJ DOBOVÁ MÓDA NOSIŤ VLASY DLHŠIE NA ĽAVEJ STRANE.

Kedže ani na tento záväzok nemal peniaze, opäť musel vypísať voľby do nového parlamentu, ktorý sa zišiel v novembri 1640. Parlamentnú Dolnú snemovňu zase ovládli radikálni rečníci a kritici panovníka, ako boli napríklad John Pym alebo John Hampden. Tí okrem predchádzajúcich požiadaviek požadovali aj potrestanie tých, ktorých pokladali za spoluvinníkov zlých rozhodnutí panovníka. Poslanci žiadali hlavy dvoch najnenávidenejších kráľových poradcov – Thomasa Wentwortha, grófa zo Straffordu, ktorý bol kráľovým priateľom a zároveň miestodržiteľom v Írsku, a dokonca aj hlavu arcibiskupa Lauda, ktorý bol obviňovaný z negatívneho ovplyvňovania kráľa v náboženských otázkach.

Hoci panovník najmä lorda zo Straffordu urputne chránil pred atakmi poslancov, napokon súhlasil s jeho obvinením, uväznením a popravením. Niekoľko ďalších ministrov muselo ujsť z krajiny a boli obmedzené aj právomoci kráľovej tajnej rady (*Privy Council*). Mnohí poslanci žiadali bezpodmienečné zrušenie episkopátu podľa škótskeho vzoru a kvôli výbuchu povstania katolíkov v Írsku sa ešte viac posilnil ich protikatolícky sentiment. Kritike čelila aj samotná

kráľovná Mária Henrieta, ktorá bola obviňovaná z prípravy premeny anglikánskej cirkvi na katolícku.

Ked' sa na jeseň 1641 odmietol panovník vzdať velenia vojska, ktoré malo byť vyslané do Írska na potlačenie povstania, poslanci začali mať strach, že ho môže využiť proti parlamentu. Poslanci parlamentu preto 22. novembra schválili tesnou väčšinou dokument zvaný Veľký protest

(angl. *Grand Remonstrance*), kde v 204 bodoch definovali jednotlivé príklady zneužitia kráľovej moci. Jadrom poslaneckých požiadaviek bolo, aby si kráľ mohol vyberať radcov a cirkevných hodnostárov len so súhlasom parlamentu. Veľký protest bol 1. decembra predložený samotnému panovníkovi, ktorý dlhšie váhal s odpoveďou. Napokon odmietol kritiku zneužívania svojho postavenia a moci, odmietol odvolať svojich radcov a vylúčiť biskupov anglikánskej cirkvi z Hornej snemovne, odmietol tiež obvinenia z oslabovania anglikánskej cirkvi.

Na začiatku roku 1642 kráľ siahol ku krajnému prostriedku, ktorým chcel umlčať kritické hlasy v Dolnej snemovni – rozhodol sa obviňovať piatich poslaneckých predákov (Johna Pyma, Johna Hampdena a iných) z velezrady a súdne ich stíhať. Keď osobne prišiel s takmer 400-členným vojenským sprievodom do Dolnej snemovne, aby ich zatkol, nenašiel ich tam, pretože poslanci stihli opustiť budovu parlamentu a skryli sa v centre Londýna. Neohlásený vstup do parlamentu s vojenskou mocou bol hrubým porušením poslaneckých slobôd a tento bezprecedentný akt kráľovskej svojvôle vyvolal v Londýne výbuch nespokojnosti ľudových mas. Z toho dôvodu kráľ v polovici januára 1642 radšej opustil hlavné mesto a smeroval do severného Anglicka, už s jasným cieľom potlačiť odbojný parlament vojencky.

KRÁLOV NAJVÄČŠÍ POLITICKÝ SÚPER OLIVER CROMWELL NAD MŔTVOLOU KAROLA I. ZAUJÍMAVÝ HISTORICKÝ VÝJAV ZOBRAZIL FRANCÚZSKY MALIAR PAUL DELAROCHE.

Vo februári opustila krajinu aj kráľovná Mária Henrieta, ktorá odišla na územie Spojených nizozemských provincií. Tu sa snažila získavať finančné prostriedky pre plánovaný ozbrojený zápas s parlamentom. Bolo evidentné, že vývoj vzájomného vzťahu medzi parlamentom a kráľom speje k ozbrojenému stretnutiu. Občianska vojna sa skutočne začala v auguste 1642, keď Karol I. vyvesil svoju panovnícku štandardu na Nottinghamskom hrade, čím vyzval svojich prívržencov, aby sa k nemu pridali a potlačili odbojný parlament.

PREHRA KRÁĽA V ZÁPASE S PARLAMENTOM

Obe bojujúce strany sa snažili získať na svoju stranu čo najviac prívržencov. Kráľa podporovala najmä bohatšia šľachta a mestá z ekonomicky zaostalejšieho západu a severu krajiny. Parlament mal, naopak, podporu medzi nižšou a strednou šľachtou na východe a juhu Anglicka, výrazne ho podporovali bohaté obchodné mestá. Poslanci takmer úplne ovládli aj verejnú mienku v Londýne. Na začiatku občianskej vojny nemala ani jedna strana početnejšiu armádu, keďže v Anglicku nebola vydržiavaná pravidelná armáda, ale iba jednotky domobrany (tzv. milície). Obe strany si teda museli vytvoriť vlastné armády najímaním žoldnierov.

Ku kráľovi sa pridalo niekoľko stoviek šľachticov, mnohí z nich boli veteránmi tridsaťročnej vojny a mali teda bojové skúsenosti. Vo vojsku kráľa bojovali aj jeho dvaja synovci – Rupert (Ruprecht) a Móric Falckí, synovia jeho švagra Fridricha V. Falckého. Parlament mal spočiatku problémy získať vojakov, keďže mal aj obmedzené finančné zdroje, ale napokon na budovanie armády prispeli početní vodcovia parlamentnej opozície. Aj poslanec Oliver Cromwell išiel dobrým príkladom a venoval na zaplatenie žoldnierov 500 libier, čo bola dosť veľká suma. Obe strany po celý zvyšok roku 1642 zbierali vojenské sily, aby sa mohli stretnúť v rozhodujúcom boji.

V prvom vážnejšom stretnutí sa vojenské šťastie prikláňalo viac na stranu kráľa. V októbri 1642 sa vojská kráľa a Roberta Devereuxa, grófa z Essexu, ktorý viedol parlamentné sily, stretli v nerozhodnej bitke pri Edgehille. V roku 1643 obe strany

PÄT STARŠÍCH DETÍ KAROLA I. ĎALŠÍ PREKRÁSNY PŘÍKLAD MAJSTROVSTVA ANTHONISA VAN DYCKA A DOBOVEJ MÓDY NA ANGLICKOM KRÁLOVSKOM DVORE, KTORÁ OBLIEKALA I MALÉ DETI AKO Dospelých

bojovali so striedavým šťastím, ale kráľovi sa podarilo dobyť juhozápad krajiny (región Devon). V septembri 1643 uzavrel parlament „Slávnu dohodu“ o spojení so Škótskom proti kráľovi, na základe ktorej malo prísť na pomoc parlamentu 20-tisíc Škótov. Angličania sa za to zaviazali presadiť presbyteriánsku cirkev škótskeho typu aj v Anglicku. V parlamente mali totiž bezpečnú väčšinu presbyteriáni, ale v armáde postup-

jila parlamentná armáda so škótskou a zvíadli bitku s kráľovským vojskom pod velením Ruperta Falckého pri Marston Moor. Vďaka svojej početnej prevahe parlamentné sily túto rozhodujúcu bitku vyhrali.

Po porážke panovníka nastal v parlamente rozpor v názore na pokračovanie vojny. Presbyteriánska väčšina ako umiernený prúd chcela uzavrieť výhodný mier, ktorý by na trón vrátil panovníka s oslabeným postavením.

Rovnako ako jeho otec, aj princ Karol vyznával ideu o božskom práve kráľov na vládu. Tá bola súborom predstáv o kráľovej nadradenosti všetkým ľudským zákonom a o zodpovednosti panovníka za svoje činy a vládu jedine Bohu.

ne získali prevahu puritáni, ktorých predstaviteľom bol Oliver Cromwell. Začiatkom roku 1644 vstúpili na anglickú pôdu pomocné škótske oddiely, ktoré zmenili situáciu v prospech parlamentných síl. Na začiatku júna 1644 sa na severe Anglicka spo-

Radikálnejší puritáni chceli viesť vojnu až do úplného víťazstva nad kráľom a kapituláciou ho prinútiť k výrazným politickým ústupkom. Z tejto diferenciácie vznikol spor aj v radoch samotnej armády. Panovník Karol I. však do roka zozbieral nové sily a

Tragický osud kráľa Karola I.

v júni 1645 sa uskutočnila bitka pri dedinke Naseby, v ktorej bola kráľovská armáda opäť na hlavu porazená. Nasledovalo postupné dobýjanie miest a pevností, ktoré zostali verné kráľovi. V beznádejnej situácii sa v máji 1646 Karol I. vzdal v meste Newark škótskym oddielom, čím sa skončila prvá fáza občianskej vojny.

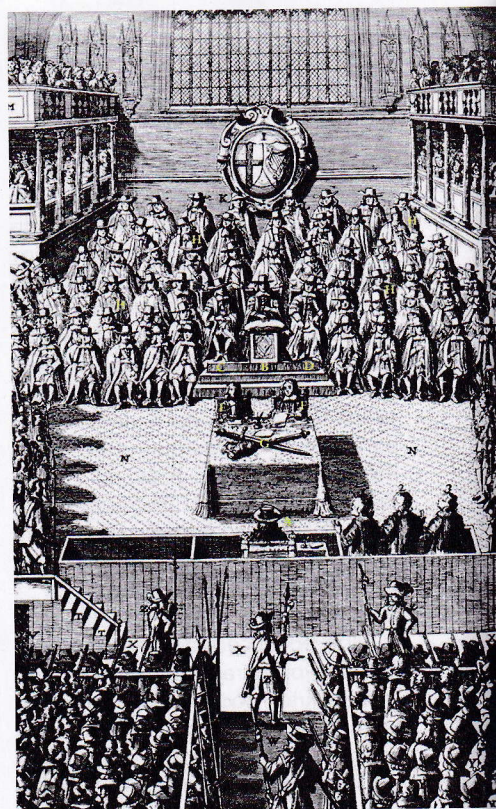
Karola I. odovzdali v januári 1647 Škóti parlamentným komisárom, ktorí ho s kratšími zastávkami na rôznych miestach severného Anglicka priviedli v lete 1647 do Londýna. Kráľ však 11. novembra 1647 utiekol z Londýna a smeroval k južnému pobrežiu, jednoznačne s cieľom preplaviť sa na francúzsku pôdu. Na ostrove Wight ho však zadržal parlamentu lojálny guvernér a plán na útek bol zmarený. Kráľ sa pokúšal vyjednávať s rôznymi stranami (parlamentnou, armádnou, so Škóti) o podmienkach príméria a jeho návratu na trón, ale kompromis sa hľadal ťažko. Napokon prikró odmietol návrhy parlamentných emisárov a koncom roku uzatvoril spojeneckú dohodu so Škóti, ktorým slúbil nielen ponechanie presbyteriánskeho usporiadania, ale aj jeho presadenie v Anglicku. Škóti tak začiatkom júla 1648 vpadli do Anglicka, ale Oliver Cromwell ich armádu v auguste zdrvujúco porazil v bitke pri Prestone. Na strane parlamentnej armády vraj bolo len niečo okolo sto mŕtvych, kým na škótsko-kráľovskej strane viac ako dvetisíc. Kráľ tak stratil poslednú nádej na zvrát vo vojne s parlamentom.

Keď sa navyše koncom roku 1648 Cromwellom ovládaná armáda vysporiadala s umiernenými presbyteriánmi v parlamente, ktorí museli opustiť parlamentné lavice, osud kráľa Karola bol viac-menej spečatený. Parlament ovládaný puritánskymi poslancami obvinil panovníka z velezrady a nariadil zriadiť súdny orgán, ktorý by ho súdil za zradu. S návrhom nesúhlasila Horná snemovňa ani najvyšší sudcovia. Pod tlakom Dolnej snemovne a generálov armády však napokon najvyšší súd ustanovil 135-člennú komisiu, ktorá mala kráľa vypočuť a súdiť vo verejnom procese.

Súdny proces sa začal 20. januára 1649 vo Westminsteri, ale v komisii zasadalo len 68 osôb. Kráľ bol obvinený, že rozpútal vojnu proti parlamentu a národu, ktorý poslanci za-

stupujú, a že konal hlavne v záujme obrany svojich egoistických záujmov. Na trojdňovom verejnom vypočúvaní sa Karol I. správal pokojne a dôstojne, bránil sa najmä odmietaním legitimacy súdu a neskôr aj svojím božským právom vládnuť podľa najlepšieho vedomia a svedomia.

Súdna komisia napokon odsúdila panovníka na trest smrti statím. Rozsudok smrti podpísalo 59 členov komisie, medzi nimi aj Oliver Cromwell. Po dojemnej rozlúčke s dvomi deťmi, ktoré ešte ostali v Londýne pod kontrolou parlamentu (bol to syn Henrich a dcéra Alžbeta), priviedli Karola I. na leženie stojace pred Banketovým palácom a jedným seknutím ho zamaskovaný kat popravil. Stal sa tak jediným panovníkom v dejinách Anglicka, ktorý bol odsúdený na trest smrti. Anglické kráľovstvo sa po poprave kráľa premenilo na republiku, ale tento politický experiment trval len jedenásť rokov. V roku 1660 sa na trón vrátil syn popraveného kráľa, ktorý vládol ako Karol II.

SÚDNY PROCES S KAROLOM I. NA KONCI JANUÁRA 1649 VO WESTMINSTERI

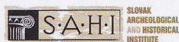

POPRAVA KAROLA I. PRED TZV. BANKETOVÝM PALÁCOM LONDÝNSKEHO KRÁLOVSKÉHO ZÁMKU WHITEHALL

historická revue

Vedecko-populárny mesačník o dejinách
marec 2019

Vydáva

Slovenský archeologický a historický inštitút – SAHI,
občianske združenie, www.sahi.sk
Vychádza s podporou Ministerstva školstva SR
a JUDr. Zoroslava Kollára

Výbor SAHI, občianske združenie

Mgr. Drahoslav Hulínek, PhD.
JUDr. Zoroslav Kollár
Mgr. Peter Valent

Adresa redakcie

Vajnorská 8/A, 831 04 Bratislava
e-mail: historickarevue@sahi.sk
www.historickarevue.com
tel.: 02/55 56 76 39
IČO: 30 864 046

Šéfredaktor

Mgr. Drahoslav Hulínek, PhD.

Manažér redakcie

Mgr. Peter Valent

Zodpovední redaktori

Mgr. Jaroslav Valent
Mgr. Eva Hulínková-Ťuchová

Jazykový a odborný redaktor

doc. Ľuboš Kačírek, PhD.

Scan a grafická úprava

Alena Čačaná
Marcel Križan

Mapy

©doc. RNDr. Daniel Gurňák, PhD.

Redaktori

Mgr. Martin Poláček
Miroslav Vaculík
Mgr. Roman Vávra

Asistent redakcie a jazykový redaktor

Mgr. Roman Beňo

Odborní spolupracovníci

doc. Miroslav Bárta, PhD.
doc. PhDr. Dušan Čaplovič, DrSc.
PhDr. Štefan Holčík, CSc.
JUDr. Zoroslav Kollár
doc. PaedDr. Viliam Kratochvíl, PhD.
Mgr. Patrik Kunec, PhD.
prof. PhDr. Richard Marsina, DrSc.
doc. PhDr. Peter Pavúk, PhD.
doc. PaedDr. Martin Pekár, PhD.
PhDr. Veronika Plachá
PhDr. Peter Száraz, CSc.
doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc.

Tlač, lito Registrácia

Tlačiareň Slovenská Grafia a. s.
Index: 254/08
ISSN 1335-6550

Časopis do priameho predaja rozširuje MEDIAPRINT-KAPA a vydavateľ.

Predplatné v SR vybavuje: L.K. PERMANENT, spol. s r.o., P.O. Box 4, 834 14 Bratislava 34. Objednávky a reklamácie:
Heršlová Dana, tel. 02/49 111 203, email: herslova@lkpermanent.sk.

Predplatné v Českej republike prijíma: A.L.L. PRODUCTION, s.r.o., P.O. Box 732, III 21 Praha I, tel.: +420840306090,
email: predplatne@predplatne.cz, www.predplatne.cz

Cena predplatného v SR: ročné 34,80 €, polročné 17,90 €, v ČR: ročné 1044 Kč, polročné 522 Kč

Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Copyright © - Historická revue. Všetky práva vyhradené. Podávanie tlačovín
povolené Riaditeľstvom pôšt v Bratislave č. 27/96 RP zo dňa 18. 10. 1996. Na všetky príspevky sa vzťahuje autorské
právo. Za obsah textov, reklám a obrázkov zodpovedajú autori. Redakcia sa nemusí stotožňovať s ich názormi. Vydavateľ
si vyhradzuje právo na skrátenie a formálnu úpravu textu, ako aj na ich jazykovú úpravu. Vydavateľ si tiež vyhradzuje
právo na umiestnenie inzercií a reklamných článkov, pokiaľ nebolo dohodnuté ich umiestnenie so zadávateľom. Za obsah
a pravdivosť inzerátov a reklamných bannerov zodpovedajú zadávatelia kampaní. Rukopis zadaný do tlače I. 3. 2019.

Predná obálka

Deň Hlínkovej mládeže v Bánovciach nad Bebravou – vodca a prezident republiky
Jozef Tiso pri prejave, 1941. Zdroj: MV SR, SNA, f. STK, foto č. 9830